

Zrozumieć artefakty poznawcze. W kierunku epistemologii ekstensji umysłu.

(Streszczenie popularnonaukowe)

Powody podjęcia tematu: Opinia, że wytwory szeroko rozumianej technologii stanowią istotny czynnik decydujący o rozwoju społecznym, postępie wiedzy i zdolności poznawczych należy do zestawu powszechnie przyjętych przekonań współczesnego człowieka. Wyrazem tego jest literatura popularnonaukowa dotycząca zagrożeń bądź korzyści płynących z wykorzystania nowoczesnych technologii uznanych za przedłużenie ludzkiego umysłu. Niestety popularnonaukowe diagnozy (np. N.Carr, "Płytki Umysł") opierają się na wrywkowych danych empirycznych, subiektywnych intuicjach i powszechnie przyjętych oczywistościach nie popartych pogłębioną refleksją na temat szczegółowych **mechanizmów oddziaływania między światem zewnętrznym technologii a sferą wewnętrznym zjawisk mentalnych**. Przyglądając się z bliska analizom dotyczącym poznawczego znaczenia technologii, nasuwają się pytania: Dlaczego pewne wytwory technologiczne postrzegane są jako korzystne a inne jako niekorzystne dla procesów poznawczych (tj. uczenia się, abstrakcyjnego myślenia, zapamiętywania)? Jakie są kryteria wartościującej oceny technologii? Czy w ogóle możliwe jest sformułowanie zestawu takich obiektywnych kryteriów? Jaki jest charakter i dynamika interakcji między umysłem użytkownika a technologią? Aby na te pytania odpowiedzieć, należy najpierw ustalić kwestie fundamentalne, dotyczące ogólnej koncepcji człowieka oraz jego wytworów.

Cel i zakres badań: Powyższe pytania inspirowane są praktyczną potrzebą **dostosowania technologii do wymogów informacyjnych ludzkiego umysłu**. Jeśli tak, to **refleksja dotycząca wytworów człowieka i ich znaczenia dla procesów poznawczych i wiedzo-twórczych, stanowiąca główną oś tematyczną projektu, jest wstępnym warunkiem zmiernienia się z problemami generowanymi przez rozwój cywilizacyjny**. Aby zrealizować to zamierzenie, użyję ramy pojęciowej wyznaczonej przez koncepcję poznania usytuowanego, która twórczo spleta badania empiryczne z abstrakcyjną koncepcją człowieka jako hybrydy techno-kulturowej. Wykorzystując realizowane w tym nurcie badania, zamierzam: (1) scharakteryzować zasadnicze cechy artefaktów poznawczych, czyli ludzkich wytworów używanych w celu wspierania procesów poznawczych, (2) przeanalizować modele relacji między człowiekiem a artefaktami poznawczymi oraz (3) krytycznie spojrzeć na dotychczasowe próby klasyfikacji ekstensji ludzkiego umysłu. Przeprowadzone dociekania dotyczące pojęcia artefaktu poznawczego pozwolą, w drugiej części, zastanowić się nad pytaniem, czy i do jakiego stopnia analizy zewnętrznych narzędzi mogą tchnąć nowe życie w stare problemy teorii wiedzy i poznania. Należące do klasycznej epistemologii zagadnienie percepcji oraz problematyka samopoznania zostaną użyte jako przykłady problemów, które szczególnie nadają się do reinterpretacji z perspektywy badań nad artefaktami poznawczymi. Okazuje się na przykład, że pytanie o mechanizm percepcji zewnętrznych obiektów zmienia swój charakter, jeśli odnieść je do rozpoznawania użyteczności narzędzi lub percepcji artefaktów symbolicznych (np. realistycznych obrazów). Przyjęta w projekcie perspektywa badawcza pozwoli nie tylko podkreślić dynamikę samopoznania w aspekcie historycznym i rozwojowym, ale umożliwi wyróżnienie i analizę nowego typu artefaktów tj. artefaktów meta-poznawczych, których mechanizm oddziaływania jest inny niż typowych artefaktów poznawczych (tj. mapa, diagram, obraz).

Doniosłość problematyki: Te abstrakcyjne zagadnienia mają bezpośrednie konsekwencje praktyczne. W wielu przypadkach narzędzia technologiczne zawodzą nie dlatego, że są złe same w sobie, ale dlatego, że brakuje spójności między zadaniami dla jakich zostały one zaprojektowane a normalnym sposobem ich wykorzystania. Na przykład, jeśli narzędzia do rozwiązywania prostych, manualnych problemów pod presją czasu, wymuszają na użytkowniku zdystansowaną refleksję, to wykonanie tych zadań staje się poważnie utrudnione a nawet niebezpieczne (np. radio samochodowe zaprojektowane tak, że jego obsługa wymaga odwrócenia uwagi od sytuacji na drodze bo konieczne jest skupienie uwagi na sekwencji czynności związanych ze zmianą stacji radiowej). Badania prowadzone w obecnym projekcie przyczynią się do odpowiedzi na pytanie, czy artefakty poznawcze wspierają zachowanie odpowiednich proporcji między potrzebą aktywizacji intuicyjnych procesów poznawczych a wspomaganie procesów wymagających refleksji. Warto przyjrzeć się temu zagadnieniu, w kontekście współczesnych tendencji edukacyjnych. Obecnie kładzie się duży nacisk na wykorzystanie multimediów w procesie kształcenia, aby wzmacniać zaangażowanie i aktywizować uwagę uczniów, co z kolei ma sprzyjać zdobywaniu wiedzy. Wynika z tego, że im wyższy stopień aktywizacji, tym lepsze efekty edukacji. Sugeruje się zatem, że pomoce multimedialne są zasadniczo lepsze od reprezentacji mono-medialnych, ponieważ te pierwsze bardziej sprzyjają wzbudzeniu zaangażowania. W szczególności: schematy kolorowe są lepsze niż czarno białe, obrazy z dźwiękiem są lepsze niż bez dźwięku, filmy są lepsze niż statyczne obrazy itd. Jeśli celem edukacji jest, przede wszystkim, rozwój umiejętności dokonywania zdystansowanej refleksji, to można mieć wątpliwości, czy system edukacyjny nadmiernie akcentujący technologiczne środki służące aktywizacji i zaangażowaniu uczniów sprzyja zrównoważonemu rozwojowi obu wspomnianych aspektów poznania: intuicyjnego i refleksyjnego.